

Cetatea Cavalerilor

Fondator: Col. r. Dr. Constantin Mănescu
 Editor: Asociația Națională a Cavalerilor de Cămin
 Editura Tipo MC, Oradea - 2020

Cartea Mea e și a Ta!

ISSN 2734-6889

ISSN-L 2734 -6889

Repere ale evoluției demografice și economice a etniei maghiare și a celor maghiarizate din Bihor în perioada interbelică

Dr. Augustin Țărău

Contextul politic și militar 1918-1920

Marea Adunare Națională de la Alba Iulia, și proclamarea unirii Transilvaniei cu România, la 1 Decembrie 1918, s-a desfășurat în condițiile de instabilitate politică și de destructurare administrativă prin care trecea Ungaria în toamna aceluiași an. Noul guvern format la Budapesta pe 31 octombrie 1918, girat de premierul Károlyi Mihály, a anticipat tendința centrifugă a popoarelor supuse până atunci monarhiei austro-ungare și, în ce privește soarta Transilvaniei, a inițiat contacte cu reprezentanții românilor ardeleni în speranța că va putea negocia rămânerea provinciei, sau a unei părți a acesteia, între hotarele Ungariei¹. Demersul Budapestei a fost încurajat de prevederile Armistițiului de la Belgrad, semnat pe 13 noiembrie 1918 de partea maghiară cu șeful Armatei Aliate din Orient, generalul Franchet d'Esperey, care stabileau, printre altele, o linie arbitrară de demarcație în Transilvania, pe râul Mureș, care despărțea zona controlată de administrația militară românească de cea maghiară. Prin urmare, rămâneau pe mai departe sub administrația Budapestei importante zone transilvănene locuite majoritar de români, în vreme ce Banatul era pus sub administrație sârbească².

Mandatele prin care românii ardeleni și-au trimis delegații la referendumul de la Alba Iulia s-au dovedit salutare pentru legitimarea hotărârii de unire a Transilvaniei cu România, atunci când acest act a fost contestat de partea maghiară la Conferința de Pace de la Paris, după cum salutară s-a dovedit și decizia administrației militare românești de a-și menține staționarea în zona Târgului Mureș, și de a nu depăși linia de demarcație, ca nu cumva Budapesta să reclame vreodată că unirea s-ar fi proclamat sub amenințarea trupelor române. De abia ulterior, în prima săptămână de după actul unirii, armata română va ocupa pozițiile stabilite pe aliniamentul stabilit la Belgrad, respectiv Bistrița, pe 4 decembrie, Brașovul pe 7 decembrie, iar la mijlocul lunii Sibiul³. Datele statistice referitoare la structura populației sunt nesigure pentru anii 1918-1920, pentru că nesigure au fost și delimitările teritoriale dintre zonele controlate de administrația maghiară și de cea românească. În a doua jumătate a lunii decembrie, interesată fiind să mențină activă armata română pentru intervenții militare în Rusia sovietică, conducerea forțelor aliate, prin generalul Henri Mathias Berthelot, încurajează trupele românești din Transilvania să depășească linia de demarcație și să înainteze spre vestul provinciei, asigurând guvernul de la București că legitimitatea operațiunii îi va fi acoperită de Rezoluția de la Alba Iulia

* Augustin Țărău, muzeograf în cadrul Muzeului Orașului Oradea - Complex Cultural. E-mail: gustav_arhive@yahoo.com

¹ Ionel Pop, Zaharia Boilă, Matei Boilă, *Amintiri despre Iuliu Maniu*, Editura Dacia, Cluj Napoca, 1998, p. 14

² Lucian Leuștean, România, *Ungaria și Tratatul de la Trianon, 1918-1920*, Editura Polirom, Iași, 2002, p. 16

³ Ion Bulei, *Scurtă istorie a românilor*, Editura Meronia, București, 1996, p. 104-107

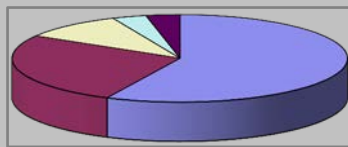
din 1 decembrie. Așa dar, la 24 decembrie este ocupat Clujul, iar până la 22 ianuarie 1919 este stabilită noua linie de demarcație pe aliniamentul Sighet- Zalău- Ciucea- Zam⁴.

Evoluția demografică în Transilvania

Cu toată situația neclară, sursele statistice românești indică pentru anul 1918 un procent de aproximativ 28% ca reprezentând ponderea minorităților la nivel național. Un an mai târziu se întocmește o nouă statistică, exclusiv pentru Ardeal, în condiții la fel de tulburi sub aspect militar și administrativ, dată fiind demisia guvernului Károlyi Mihály, la 20 martie 1919, urmată de venirea la putere a guvernului comunisto-socialist al bolșevicului Kun Béla și a ofensivei românești în teritoriile de dincolo de linia de demarcație, operațiune începută pe 16 aprilie 1919⁵. Populația românească este înregistrată acum cu o pondere de 57,12% din totalul provinciei, maghiarii cu 26,46%, germanii cu 9,87%, evreii cu 3,28% și alții cu 3,27%⁶.

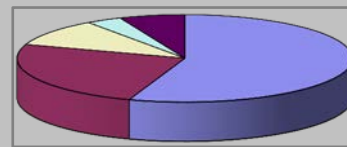
Conform notei de fundamentare, ce însoțește referatul Recensământului din anul 1930, în Primul Război Mondial au murit în jur de 335.000 de soldați care, împreună cu populația civilă ucisă în timpul luptelor, ar reprezenta o zecime din populația Regatului României. Pierderile de populație datorate conflagrației au fost compensate de cele 8,5 milioane de locuitori care au sporit populația vechiului regat în urma unirii. Pentru anul 1919, populația țării este cifrată acum la 16.250.000 de locuitori, dintre care 30% nu ar fi fost etnici români, ci 19,3% maghiari, 5,3% evrei, 4,7% ucraineni și 4,3% germani. Față de perioada anterioară războiului, numărul românilor care trăiau în afara frontierelor statului român a scăzut semnificativ. Diaspora românească se cifra acum la 250.000 în Uniunea Sovietică, 230.000 în Iugoslavia, 60.000 în Bulgaria și 24.000 în Ungaria.

Situația etnică în Transilvania anulului 1919

români
 maghiari
 germani
 evrei
 alții

Situația etnică în Transilvania anulului 1920

români
 maghiari
 germani
 evrei
 alții

În ce privește prezența și repartitia minorităților naționale pe provincii, acestea se aflau preponderent în regiunile revenite de curând la patria mamă. Maghiarii erau prezenți în proporție de 29% în Transilvania și de 23% în Crișana și Maramureș, germanii acopereau un procent de 24% din populația Banatului și 8% din cea a Transilvaniei, iar evreii reprezentau 30% din populația urbană a Bucovinei, 27% din cea a Basarabiei și 23% din cea a Moldovei. În sensul invers celor analizate, după 1918 au avut loc și emigrări din România în străinătate, însă cifrele au fost nesemnificative. Cei mai mulți au fost maghiarii, în jur de 200.000, care au părăsit Transilvania spre a se stabili în Ungaria. Au mai plecat 42.000 de turci din Dobrogea în Turcia, iar 67.646, majoritatea evrei, au emigrat în Statele Unite ale Americii. Din

⁴ Ion Ardeleanu, Ion Popescu-Puțuri, *1918 la români (august 1918-junie 1919)*, vol. III, Arhivele Statului, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1986, p. 209

⁵ Mihail Diaconescu, *Istorie și valori. Studii, comunicări, eseuri, articole*, Editura Ministerului de Interne, București, 1994, p. 321

⁶ Marian Chiriac, Ambrus Béla, Gabriela Vieru, Gabriela Robotin, Rarița Szakáts, *Minorități în tranziție. Raport privind politicile publice în domeniul minorităților naționale și etnice din România*, Centrul de Resurse pentru Diversitatea Etnoculturală, București, 2005, p. 93-94

diasporă au revenit în țară 20.000 de români ardeleni, care emigraseră în America înainte de război, și 22.000 de evrei din Uniunea Sovietică⁷.

O statistică maghiară, întocmită pentru cele șaisprezece actuale județe ale Transilvaniei, indică pentru anul 1920 o populație totală de 5.079.826 de locuitori, din care românii s-ar cifra la 2.912.398, maghiarii la 1.301.466, germanii la 533.000, evreii la 180.759 și alții la 333.053, situație care, tradusă în procente, arată o pondere de 57,33% a românilor, de 25,62% a maghiarilor, de 10,49% a germanilor, de 3,55% a evreilor și de 6,55% a celorlalte minorități conlocuitoare, aici fiind incluși țiganii, ucrainenii, sârbii și slovacii⁸:

Județul	Total	Români	Maghiari	Germani	Alții	Evrei
Alba	320638	264126	34963	15584	5965	3802
Arad	482344	289407	105401	58377	29159	8458
Bihor	478025	261585	174285	2041	40114	28882
Bistrița	201218	144514	19140	23356	14208	10137
Brașov	238595	138255	49000	48477	2863	2264
Caraș	309748	233761	5631	40169	30187	1471
Cluj	416757	261876	127847	2467	24657	20398
Covasna	146971	24795	120420	425	1331	836
Harghita	232717	25949	202381	607	3781	2863
Hunedoara	304510	247434	39222	8505	9349	4659
Maramureș	296915	200021	31173	4936	60785	44023
Mureș	386234	170221	166895	33390	15728	10633
Satu Mare	262937	124476	81242	34982	22237	19852
Sălaj	218802	150521	55061	189	13031	8460
Sibiu	270524	158401	14481	90890	6752	2242
Timiș	512891	217056	74324	168605	52906	11779
Total	5079826	2912398	1301466	533000	333053	180759

Alte surse statistice au venit din străinătate, pe fondul reclamațiilor repetate făcute de Ungaria la adresa României, căreia îi reproșa nerespectarea drepturilor confesionale ale minorității maghiare din Transilvania ori încălcarea libertății învățământului în limba maternă. O estimare privitoare la ponderea populației după religia declarată a fost făcută de francezi în anul 1920, însă la nivel național. Conform acesteia, la o populație de 15.989.580 locuitori existau, cât era cifrată populația României, un număr de 11.980.000 se declaraseră ortodocși, adică 74,9%, 1.907.200 greco-catolici, adică 7,5%, 1.015.000 romano-catolici, adică 6,3%, 560.000 calvini, adică 3,5%, 205.100 luterani, adică 1,2%, 46.500 unitarieni, adică 0,2%, 7.800 armeano-gregorienii, 980 armeano-catolici, 55.000 baptiști, adică 0,3%, 700.000 mozaici, adică 4,3%, 162.000 mahomedani, adică 1,01%, 41.000 lipovenii, adică 0,2% și alte religii 9.000⁹.

În spiritul aceluiași măsuri de contracarare a propagandei antiromânești duse de Budapesta, statisticianul Nicolae Istrate a întocmit o ilustrativă analiză demografică cu privire la progresele sau regresele înregistrate de fiecare confesiune reprezentativă din Transilvania în intervalul de timp cuprins între anii 1920 și 1927, sub aspectul nașterilor și al căsătoriilor¹⁰. Se poate observa o creștere generală a nașterilor pe anul 1921, după care, în anul următor, o scădere generală, cu excepția greco-catolicilor și a mozaicilor, care vor mai înregistra o creștere și în 1923, iar ultimii și în 1924. Per total, până în anul 1927 toate confesiunile au înregistrat scăderi ale natalității, doar grupul altor confesiuni a înregistrat o ușoară creștere. Statistica privind numărul născuților vii, după confesiuni, era următoarea:

⁷ Keith Hitchins, *Societate și economie, în România, 1866-1947*, cap. VIII, Editura Humanitas, București, 1996, passim

⁸ Varga E. Árpád, *Erdély etnikai és felekezeti statisztikája, 1850-2002 Bevezető*, Budapest, 2002, passim

⁹ Andre Manstellan, *La question du minorites en Roumanie*, Paris, 1922, p. 71

¹⁰ Nicolae Istrate, *Ardealul și Banatul în lumina cifrelor în Transilvania, în Transilvania, Banatul, Maramureșul și Crișana 1918-1928*, vol. I, București, 1929, p. 677-689

Anul	ortodocși	greco-catolici	romano-catolici	protestanți	mozaici	alții
1920	55393	42391	29096	31500	4664	377
1921	58352	48408	29636	33528	4902	390
1922	58283	49319	28851	30180	5088	274
1923	54585	46308	26669	30876	4849	338
1924	56891	47496	26509	30129	5304	322
1925	53149	46649	25353	28121	4460	440
1926	55383	45714	24924	28108	4431	318
1927	52734	44836	24107	26990	4258	402

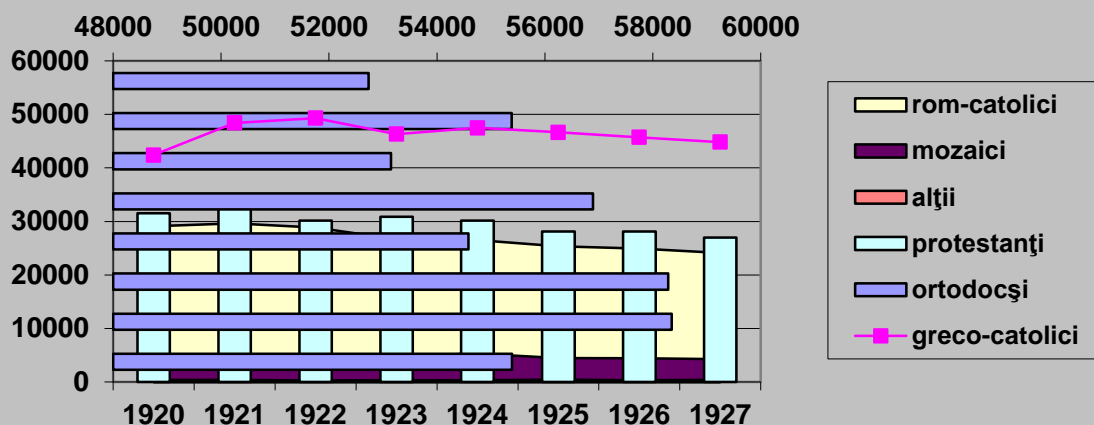
Sub aspectul căsătoriilor, tabloul general înfățișează o imagine aproape similară:

Anul	ortodocși	greco-catolici	romano-catolici	protestanți	mozaici	alții
1920	48348	34292	25234	26870	4503	349
1921	45957	32678	18508	21675	3468	318
1922	40207	27005	17206	18047	3096	1362
1923	36555	24928	16167	17853	2868	115
1924	36197	24870	16285	13368	3031	143
1925	36122	26191	17306	18574	2884	133
1926	39488	26583	17280	18919	2952	104
1927	36933	24402	16459	17985	2918	91

Concluzia oferită de datele statistice este aceea că în Ardeal s-a înregistrat în acest interval de timp o scădere atât a numărului de nașteri cât și a numărului de căsătorii la toate confesiunile, iar ceea ce-i privește pe greco-catolici, se observă o scădere a numărului de căsătorii, dar în ceea ce privește numărul de nașteri se constată o sensibilă creștere.

Pentru perioada interbelică singurul recensământ complet al populației României a fost făcut în 1930, restul referințelor statistice fiind mai mult estimative. Conform acestuia, populația țării era de 18.052.896 de persoane, mai mult cu 2,5 milioane față de populația estimată a anului 1920. În Transilvania, situația procentuală a prezenței minorităților acoperea un procent mult mai mare decât în restul țării. Aici românii reprezentau cu puțin peste jumătate din populația provinciei, adică 57,8%. Diferența o făceau maghiarii, cu 24,4%, germanii, cu 9,8% și evreii, cu 3,2%¹¹.

Dinamica natalității, după confesiune, în Transilvania anilor 1920-1927

Situația culturală și economică a minorităților etnice din Transilvania

5

Corifeii mișcării naționale românești, din provinciile vecine cu Regatul României, au fost conștienți de ponderea pe care minoritățile naționale o reprezenta în economia demografică locală, așa încât au introdus, în documentele programatice unioniste, paragrafe prin care se angajau să garanteze drepturile și libertățile acestora. Astfel de mențiuni se regăsesc în Hotărârea Sfatului Țării, de la Chișinău, decretată în 27 martie (9 aprilie) 1918¹², apoi în Hotărârea Congresului General al Bucovinei, de la Cernăuți, emisă în 28 noiembrie 1918¹³, după cum și în Rezoluția Marii Adunări Naționale, de la Alba Iulia, proclamată la 1 decembrie 1918¹⁴. Toate aceste texte precizau că forma legală de garantare a drepturilor minorităților urma să fie instituită prin viitoarea constituție a României Mari, ce avea să fie întocmită după încheierea tratatelor de pace dintre fostele puteri beligerante. Inserția unor asemenea asigurări a fost de natură să atragă încrederea unora dintre minoritățile conlocuitoare, cum au fost șvabii bănățeni, sașii transilvăneni și germanii basarabeni și bucovineni, care și-au exprimat adeziunea față de hotărârile unioniste ale românilor. Minoritatea maghiară din Transilvania nu a achiesat voinței românilor, cu toate că prin art. III al rezoluției frunțașii românilor asigurau deplina libertate națională pentru toate minoritățile conlocuitoare, fiecare etnie având dreptul de a se instrui, administra și judeca în limba sa proprie, prin persoane din rândul ei, apoi prin dreptul de reprezentare în corpurile legiuitoare și la guvernarea țării a fiecărei naționalități, proporțional cu numărul membrilor fiecăreia (art. III, al. 1), precum și egalitatea juridică și autonomia confesională completă pentru toate confesiunile din stat (art. III, al. 2)¹⁵.

Pe plan internațional, „Consiliul celor patru” puteri învingătoare, respectiv Franța, Marea Britanie, Statele Unite ale Americii și Italia, se vor îngriji în prima jumătate a anului 1919 să întocmească un document legislativ menit să protejeze minoritățile etnice din țările succesoare imperiilor care s-au destrămat în urma conflagrației mondiale. Așa dar, în cadrul Conferinței de Pace, pe 1 mai s-a înființat, „Comisia statelor noi și a minorităților”, alcătuită din reprezentanții Franței, Marii Britanii, Statelor Unite ale Americii, Italiei și Japoniei, sub președinția lui Philippe Berthelot¹⁶. Deși la început s-a opus acestei inițiative, motivând că tratatul ar legitima tendința unor minorități etnice de a se sustrage autorității statului român și de a se adresa direct forurilor internaționale, mai ales că Marile Puteri își rezervau dreptul de a verifica țările succesoare sub acest aspect, până la urmă România îl va semna pe 10 decembrie 1919, la sfatul și insistențele lui Nicolae Iorga¹⁷. Un important pas pe calea reglementării statutului minorităților etnice a fost făcut odată cu promulgarea Constituției României întregite, pe 29 martie 1923, prin care se consfințea deplina egalitate pentru toți cetățenii români „indiferent de originea etnică, de limbă sau religie”, ceea ce însemna că toate etniile se vor bucura de libertățile atribuite prin lege, principii care se vor regăsi și în reglementările ulterioare cu privire la educația, cultura și dreptul la proprietate ale minorităților. Constituția din anul 1923 prevedea o deplină egalitate pentru toți în sensul de cetățeni români, indiferent de origine etnică, de limbă sau religie în toate compartimentele sociale, economice, politice, culturale și religioase¹⁸.

Cu toate acestea, situația minorităților etnice din România interbelică rămâne una paradoxală, marcată de puseuri de tensiune, alimentate în special de minoritatea maghiară, ațâțată în permanență de la Budapesta, care revendica drepturi și libertăți speciale în ciuda realităților economice și sociale afișate de statul român. În plus, de-a lungul întregii perioade interbelice numărul școlilor cu predare în limba maternă a crescut neconținut, după cum au sporit și numărul periodicelor în limba fiecărei minorități. Spre exemplu, în anul 1922, la nivelul întregii țări se tipăreau

¹² Ioan Scurtu, Constantin Mocanu, Doina Smârcea, *Documente privind istoria României între anii 1918-1944*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1995, p. 8

¹³ Nicolae Ciachir, *Din istoria Bucovinei, 1775-1944*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1993, p. 101

¹⁴ Aurel Galea, *Formarea și activitatea Consiliului Dirigent al Transilvaniei, Banatului și ținuturilor românești din Ungaria (2 decembrie 1918-10 aprilie 1920)*, Editura Tipomur, Târgu Mureș, 1996, p. 85

¹⁵ Marcel Știrban, *Din istoria României, 1918-1921. Probleme ale vieții politice, economice și sociale*, vol. I, Editura Dacia, Cluj Napoca, 1987, p. 82

¹⁶ Corneliu Ciucanu, *Dreapta politică românească. Politică și ideologie, 1919-1941*, Editura Mica Valahie, București, 2009, p. 62

¹⁷ Eliza Campus, *Din Politica externă a României, 1913-1947*, Editura Politică, București, 1980, p. 217

¹⁸ Angela Banciu, *Istoria vieții constituționale în România (1866-1991)*, Casa de Editură și Presă „Șansa”, București, 1996, p. 81

657 de ziare și 524 de reviste, dintre care 161 de ziare și 75 de reviste în limbile naționalităților, pe primul loc situându-se maghiarii cu 144 de periodice, urmați de germani cu 71, rușii cu 17, evreii cu șase, bulgarii cu cinci etc¹⁹. Sub aspectul instrucției și educației, prin legea învățământului primar, din 1924, apoi prin cea a învățământului particular, din decembrie 1925, minoritățile etnice erau libere să-și înființeze școli proprii cu limba de predare maternă, singura cerință a statului român fiind aceea ca materiile istorie, geografie și limba română să fie predate în limba oficială a statului²⁰.

Pe plan economic, deși guvernele de la București au căutat să încurajeze inițiativă românească în diversele sectoare ale creditului bancar, ale industriei, agriculturii și comerțului, toate subsumate liniei naționalismului constructiv, pe toată perioadă interbelică s-a păstrat însă un profund decalaj între situația economică a majorității românești, rămasă pe mai departe prizoniera traiului rural de subzistență, și cea a unora dintre naționalitățile conlocuitoare, realitate perceptibilă mai ales în Ardeal, unde minoritățile maghiarilor, germanilor și evreilor monopolizau practic întreaga viață economică a provinciei și implicit beneficiau de un trai mai bun și de accesul nestingherit la educație și la cultură²¹. Nici politica liberală „prin noi înșine”, lansată de Vintilă Brătianu, și nici politica naționalistă promovată de Nicolae Iorga nu și-au atins nivelele prognozate în plan economic, deși nu se poate afirma că nu au dat unele roade, în schimb au trezit și au aprofundat sentimente xenofobe în rândul populației majoritare românești nemulțumită de stagnarea economică pe care o resimțea. Sentimentul de frustrare a fost apoi amplificat de efectele Crizei economice mondiale care a bulversat grav creditul agricol rural din țară și a condus la desființarea unei bune părți a beneficiilor câștigate de țărăniștii de pe urma Reformei agrare din anul 1921. În acest din urmă sector a fost nevoie de intervenția statului pentru ca micile proprietăți sătești să nu fie înghițite, pe bani mărunți, de marii latifundiași, motiv pentru care a fost elaborată o legislație privitoare la conversia datoriilor agricole ale populației din mediul rural²².

Nici în Transilvania lucrurile nu se schimbaseră prea mult în structura economică a provinciei, exceptând poate sectorul agricol, unde reforma agrară a produs unele mutații în distribuția funciară, marile latifundii rămânând însă pe mai departe în mâinile minoritarilor. Și aici și-au făcut simțite efectele vechile orânduiri de dinaintea constituirii României Mari, în primul rând capitalul alogen, apoi solidaritatea etnică și de breaslă a minoritarilor și nu în ultimul rând slaba reprezentare a românilor în orașe. În discursul festiv rostit cu ocazia zilei de 1 Decembrie, în 1939, Nicolae Iorga deplângea incapacitatea guvernelor, care s-au perindat la cârma țării, de a întări elementul românesc în cadrul economiei naționale din provinciile revenite în 1918 la țara mamă. Luând spre exemplificare situația din Ardeal, ilustrul om politic și istoric constata că sub regimul românesc minoritatea maghiară nu numai că s-a consolidat economic, dar și-a deschis piață de desfacere și dincolo de Carpați, în vechiul regat. „În București, cine vrea să cumpere o mobilă, sunt firme maghiare, dacă vrei să faci o întreprindere, se prezintă reprezentanții minoritarilor de acolo, având capital pe a cărei origine noi n-o mai scrutăm; elementul indigen în industrie, în comerț, de câte ori poartă concurență cu elementul minoritar este învins, fără să mai pomenesc de toate firmele acestea în care nu este altceva decât element minoritar, care își are toate drepturile muncii sale și aici, nu numai acasă, au toate drepturile minoritarilor din țara veche, iar nouă ni se arată ușa dacă nu prezentăm un certificat că de cel puțin trei generații suntem români acolo. Aceasta nu se poate îngădui” – conchide cu amărăciune Iorga, subliniind totodată discriminarea aplicată în Ardeal întreprinzătorilor români regățeni de către mai marii breslelor locale, monopolizate de maghiari²³.

Evoluția demografică în Bihor

Recensământul organizat de autoritățile maghiare în anul 1910 s-a desfășurat după criteriile asimilaționiste cultivate în a doua jumătate a veacului al XIX-lea și în prima a celui următor de toate cabinetele de la Budapesta. Fiecare dintre acestea și-au propus transformarea Ungariei dintr-un stat multinațional într-unul uniform și monocolor

¹⁹ Marian Chiriac, Ambrus Béla, Gabriela Vieru, Gabriela Robotin, Rarița Szakáts, *Minorități în tranziție. Raport privind politicile publice în domeniul minorităților naționale și etnice din România*, Centrul de Resurse pentru Diversitatea Etnoculturală, București, 2005, p. 93-94

²⁰ Vasile Ciobanu, *Considerații privind politica guvernelor României față de minorități*, în *Studia Universitatis Cibiniensis, Series Historica*, tomul 5/2008, p. 163

²¹ Ion Calafeteanu, *Politică și interes național în România interbelică*, Editura Enciclopedică, București, 1997, p. 27

²² Dumitru Șandru, *Criza din 1929-1933*, în *Sfera politicii*, nr. 133, din 2009

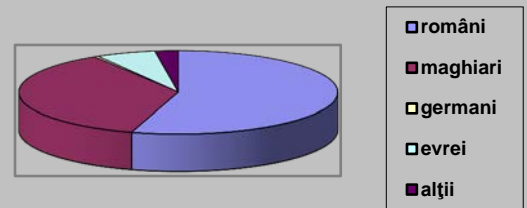
²³ Ioan Scurtu, *Politică și Viață cotidiană în România în secolul al XX-lea și începutul celui de-al XXI-lea*, Editura Mica Valahie, București, 2011, p. 23

din punct de vedere etnic²⁴. După Tratatul de la Trianon și trasarea noii frontiere dintre Ungaria și România, se produc schimbări radicale în compoziția etnică a populației Bihorului, raportat la dimensiunile sale actuale.

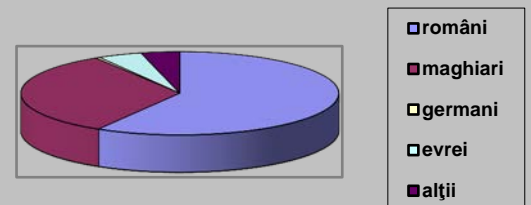
Conform statisticilor maghiare din anul 1920, românii vor rămâne pe mai departe majoritari în județ. De la 261.585, cât numărau în 1910, în 1920 vor număra 306.261, înregistrând un spor de 19.593 de suflete, adică de 8,09%. Maghiarii vor înregistra o scădere accentuată, determinată pe de o parte de plecarea în Ungaria a celor care au refuzat cetățenia română, iar pe de altă parte de scăderea numărului de alogeni care în 1910 se declaraseră maghiari. De la 218.157, cât numărau în 1910, în 1920 vor număra 174.285, înregistrând un minus de 43.872 de suflete, adică de 20,11%. Germanii vor fi și ei în scădere, de la 3.389 cât numărau în 1910, în 1920 numărau 2.041, cu un minus de 1.348 de suflete, adică de 39,77%, reducerea numărului acestora putând fi pusă pe seama plecării în Ungaria a celor deja asimilați etniei maghiare, apoi a unei părți a aparatului funcționăresc, a industriașilor și comercianților. În schimb apar în statistica din 1920 pentru prima oară evreii, în număr de 28.882 de suflete, înregistrați odinioară ca maghiari datorită aderenței lor la limba și cultura maghiară²⁵.

În linii mari, tendințele constatate în 1920 se vor păstra și peste un deceniu. Românii se vor situa pe un vector ascendent, urcând în 1930 de la 261.585 la 308.478, cu un spor de 46.893 de suflete, adică de 17,92%. Maghiarii vor continua să scadă ca număr, însă nu în proporțiile de acum un deceniu, ci într-o măsură aproape insesizabilă, adică de la 174.285, cât numărau în 1920, coboară acum la 171.907, cu un minus de 2.387, respectiv 1,36%, semn că opțiunea lor pentru plecarea în Ungaria se domolise, fie de la sine, fie la îndemnul Budapestei, a cărei politici revizioniste reclama rămânerea pe loc maghiarilor ardeleni. Germanii înregistraseră un progres de 329 suflete, urcând de la 2.041 la 2.370, adică o creștere de 13,59%, în vreme ce evreii scăzuseră de la 28.882, cât numărau în 1920, la 23.709 acum, înregistrând un minus de 4.347 de suflete, adică de 10,83%, în condițiile în care numai 8.680 dintre ei se declaraseră evrei după limba maternă, iar restul după religie, dar vorbitori de maghiară. Pe un trend ascendent se situau micro-minoritățile, aici incluzându-i și pe evrei, care câștigaseră un plus de 15.388 de suflete, urcând de la 40.114 cât numărau în 1920, la 44.461 acum, cu un spor de 38,36%. În acest

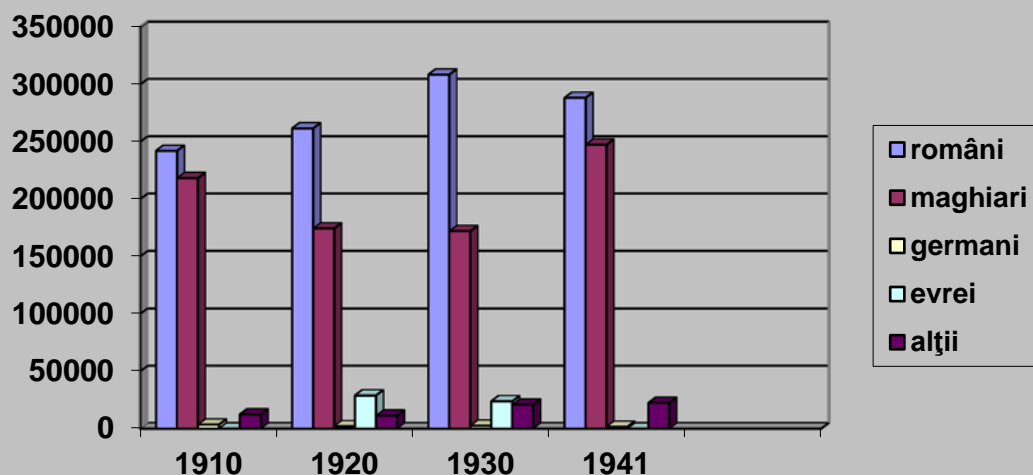
Situația etnică a Bihorului în anul 1920

Situația etnică a Bihorului în anul 1930

Evoluția demografică a etniilor județului Bihor în perioada 1910-1941

²⁴ Petre Bărbulescu, *Drama minorităților naționale din Ungaria*, Editura Globus, București, 1991, p. 37

²⁵ Ioachim Lazăr, *Atitudinea românilor din Transilvania față de serbările mileniului maghiar din 1896*, în *Acta Musei Poroplissensis*, Zalău, 1996, p. 329

lot, pe lângă evrei, erau luați în evidență 6.211 țigani, 804 ucraineni, 133 sârbi și 12.365 slovaci²⁶.

Schimbările dramatice, înregistrate de geopolitica europeană la începutul anilor '40 ai secolului trecut, au atras odată cu ele noi tulburări asupra spectrului demografic bihorean. Teritoriul județului a fost partajat, după cum a fost și Transilvania, între Ungaria și România odată cu impunerea Arbitrajului de la Viena di 30 august 1940. Conform statisticii maghiare din anul 1941, deși numărul românilor a scăzut drastic, ei vor continua să rămână încă majoritari în județ. De la 308.478 cât numărau în 1930, acum se cifrau la 288.279, înregistrând o diminuare de 20.331 suflete, adică de 6,59%. În schimb, maghiari vor spori cu 75.372 de suflete, urcând de la 171.907 la 247.279, adică cu 43,94%, datorită relocării maghiarilor plecați de aici în 1920 și a colonizării cu populație maghiară adusă din Ungaria și sudul Slovaciei. Scăderi vor înregistra și germanii, coborând de la 2.370 la 1.580 acum, cu un minus de 790 suflete, respectiv 33,33%, după cum și micro-minoritățile, al căror număr coboară de la 44.461 la 22.348, cu un minus de 22.113, adică de 49,73%. Din nou evreii nu mai sunt evidențiați în statistică, recenzorii maghiari revenind la vechile criterii de înregistrare demografică²⁷.

Situația economică și culturală a minorității maghiare din Bihor

În perioada interbelică, relațiile dintre România și Ungaria au fost dintre cele mai inamicale. Statul maghiar și-a mobilizat întregul aparat propagandistic pentru a denigra Bucureștii, a asaltat Societatea Națiunilor cu petiții în care reclama nerespectarea drepturilor și libertăților maghiarilor din Transilvania, și-a făcut acoliți în cercurile politice și financiare europene și nord-americane pentru susținerea politicilor sale revizioniste și revanșarde, i-a îndemnat la nesupunere civică pe conaționali lor ardeleni și a susținut financiar organizații clandestine paramilitare maghiare în Ardeal²⁸.

În ce privește situația materială a minorității maghiare din Bihor, raportată la economia județului, ne vom opri de început la sectorul agricol care, deși trecuse printr-un proces de redistribuire a proprietății funciare în urma Reformei agrare, mai păstra încă reminiscențe ale trecutului. Așa dar, marile latifundii continuau să fie deținute către Episcopia Romano-Catolică de Oradea și de o mână de moșieri maghiari și câțiva evrei, acestea însumând o suprafață totală de 15.645 ha, ce reprezenta 5,12% din economia agrară, în vreme ce mica proprietate rurală acoperea o suprafață de 290.026 ha, împărțite între țărănimea română și cea maghiară²⁹. În industria alimentară a județului, patronatul maghiar deținea 41 mori, 16 fabrici de ulei, trei fabrici de spirt, una de conserve de carne, un abator pentru export și o fabrică de gheață artificială, în industria lemnului deținea 12 fabrici de cherestea, iar în cea a materialelor de construcție patru fabrici de cărămizi și țigle, trei fabrici de var, una de ipsos, una de ardezie artificială, una de carton asfaltat. Patronatul maghiar mai deținea apoi o țesătorie, o rafinărie de petrol, o fabrică de mucava, două fabrici de sticlă, o mină de cărbuni și exploatarea de bitum, două mine de aluminiu, cariere de argilă la Aștileu, Bălnaca și Vadu Crișului, nisip de cuarț la Aștileu, Dumbrăvița de Codru, Șoimi, Urviș și Vintere, piatră calcară pentru fabricarea varului la Peștera, Șuncuius și Vad. Din întreprinderile enumerate, aveau un capital social sau investit de peste cinci milioane de lei Moara cu vapori „Elisabeta” Lazăr Sternberg et Co. din Oșorhei, Abatorul pentru export „Frigorifere de Vest” din Episcopia-Bihorului, Fabrica de cherestea din Ștei, Fabrica de cherestea „Sohodol” din Beiuș, Fabrica de cherestea „Dobrinul” din Criștior, Fabrica de cherestea „Industria de pădure” din Tileagd, Fabrica de cărămidă refractară, țiglă și var „Hephaistos” din Aleșd, Rafinăria „Creditul minier” din Tileagd, Fabrica de mucava din Săcuieni, Fabrica de sticlă „Pădurea Neagră” din Cuzap, Societatea „Derna-Tătăruș” din Derna, precum și minele de aluminiu din Dobrești și Roșia ale Societății „Bauxita”³⁰.

În sectorul educației și învățământului, minoritatea maghiară beneficia de grădinițe cu predare în limba maternă, în localitățile cu populație majoritar maghiară, și secții în limba maghiară în localitățile cu populație mixtă, plus alte cinci grădinițe confesionale private. Situația era aceeași în învățământul primar și în cel secundar, la acestea din urmă adăugându-se alte unități private de învățământ, respectiv două licee de fete, două gimnazii romano-catolice

²⁶ Sabin Manuilă, Mitu Georgescu, *Populația României*, în *Enciclopedia României*, vol. I, Imprimeria Națională, București, 1938, p. 1-180

²⁷ Cătălin Calafateanu, *România 1940, urmările unei mari nedreptăți*, în *Historia*, din 5 mai 2011

²⁸ Leonid Boicu, V. Cristian, Gheorghe Platon, *România în relațiile internaționale, 1699-1939*, Editura Junimea, Iași, 1980, p. 490

²⁹ Blaga Mihoc, *Reforma agrară din 1921. O istorie a agriculturii în județul Bihor (1918-1940)*, Muzeul Țării Crișurilor, Editura Convex, Oradea, 1994, passim

³⁰ Viorel Faur, *O mărturie inedită despre situația românilor din Bihor la începutul anului 1919*, în *Analele Universității din Oradea*, nr. 13, din 2003, p. 191-200

de fete, un gimnaziu reformat de fete, o școală normală romano-catolică de conducătoare (educatoare) și două licee comerciale societare, unul de băieți și unul de fete³¹.

În ciuda acestor realități evidente, formatorii maghiari de opinie, și aici ne referim la intelectualitatea maghiară, nu au putut accepta ideea de a se supune autorității statului român, despre care nutreau convingerea preconcepută că acesta ar fi o structură etatică născută artificial din jocul de interese particulare ale Marilor Puteri și că din această pricină România ar avea un mod arhaic de organizare și de funcționare, pesemne de sorginte balcanică, și ca atare inferioară³². Încă de la început, majoritatea funcționarilor maghiari angajați în instituțiile statului au refuzat să depună jurământul de credință, cum s-a întâmplat și la Oradea, au refuzat apoi să învețe limba română, deși aceasta era limba oficială a statului, după care au acuzat autoritățile române de tratament discriminatoriu și au înaintat nenumărate plângeri comisiilor Societății Națiunilor, invitând personalități occidentale în Transilvania pentru a constata situațiile reclamate³³.

9

Din păcate, toate argumentele și dovezile furnizate de România, și confirmate de Societatea Națiunilor, în combaterea reclamațiilor și pretențiilor formulate de reprezentanți statului maghiar ori de conaționali lor din Ardeal, nu au fost în măsură să potolească veleitățile imperialiste ale Ungariei care, cu prima ocazie favorabilă ce i s-a ivit, a formulat pretenții teritoriale asupra României și a trecut la aplicarea unor metode barbare de discriminare și de anihilare fizică a populației românești și evreiești din Ardealul de Nord, oferit prin Dictatul de la Viena în 30 august 1940³⁴.

Situația demografică, economică și culturală a minorității evreiești din Bihor

În Bihor, trăiau în 1920, anul în care au fost cuprinși pentru prima dată în statisticile oficiale, 28.882 de evrei, dintre care numai 8.680 se declaraseră evrei și după limba vorbită, adică 30,05%, restul fiind asimilați culturii și limbii maghiare. Comunități de peste 50 de membri existau în 47 de localități, în frunte situându-se municipiul Oradea, unde viețuiau 17.931 de evrei, din care 4.134 mai erau vorbitori de idiș, apoi, în ordine descrescătoare urmau Marghita, cu 1.670, din care 1.252 vorbitori de idiș, Valea lui Mihai, cu 1.430, din care 1.042 vorbitori de idiș, sub o mie Salonta, cu 792, din care 31 vorbitori de idiș, Săcuieni, cu 601, din care 292 vorbitori de idiș, Beiuș, cu 563, din care 204 vorbitori de idiș, Aleșd 380, din care 155 vorbitori de idiș, Tileagd 283, din care 88 vorbitori de idiș, Tinca 256, din care 51 vorbitori de idiș, Diosig 241, din care 28 vorbitori de idiș, Borod 237, din care 144 vorbitori de idiș, Bratca 231, din care 86 vorbitori de idiș, Oșorhei 201, din care 16 vorbitori de idiș, Suplacu de Barcău 164, din care 42 vorbitori de idiș, Tăuteu 152, din care 46 vorbitori de idiș, Sălard 145, din care 19 vorbitori de idiș, Balc 142, din care 42 vorbitori de idiș, Biharia 141, din care 20 vorbitori de idiș, Abram 138, din care 65 vorbitori de idiș, Șimian 136, din care 46 vorbitori de idiș, Ceica 125, din care 106 vorbitori de idiș, Vadu Crișului 125, din care 45 vorbitori de idiș, Sălacea 116, din care 14 vorbitori de idiș și Ciuhoi 107, din care 17 vorbitori de idiș, Tarcea 107, din care 44 vorbitori de idiș.

Comunități până într-o sută de etnici evrei se aflau în localitățile Derna, cu 95, din care 21 vorbitori de idiș, Brusturi 92, din care 41 vorbitori de idiș, Popești 87, din care 44 vorbitori de idiș, Chișlaz 86, din care 12 vorbitori de idiș, Pietroasa 82, din care 19 vorbitori de idiș, Otomani 76, din care 1 vorbitor de idiș, Sâniob 75, din care 2 vorbitori de idiș, Aușeu 74, din care 38 vorbitori de idiș, Abrămuț 73, din care 26 vorbitori de idiș, Căpâlna 69, din care 24 vorbitori de idiș, Cefa 65, din care 6 vorbitori de idiș, Cetariu 64, din care 9 vorbitori de idiș, Curtuișeni 64, din care 31 vorbitori de idiș, Sârbi 63, din care 19 vorbitori de idiș, Almașu Mare 62, din care 15 vorbitori de idiș, Aștileu 61, din care 4 vorbitori de idiș, Cociuba Mare 60, din care 19 vorbitori de idiș, Girișu de Criș 59, din care 12 vorbitori de idiș, Dobrești 58, din care 2 vorbitori de idiș, Chistag 57, din care 4 vorbitori de idiș, Vișoara 55, din care 1 vorbitor de idiș și Dornișoara 53, din care 19 vorbitori de idiș³⁵.

³¹ Toader Nicoară, *Istoria și tradițiile minorităților din România*, Ministerul Educației și Cercetării, București, 2005, p. 53

³² George Damian, „Românii sunt o națiune inferioară” susținea delegația maghiară la Paris, în *Historia*, din 1 decembrie 2012

³³ *Instalarea autorităților românești în Arad. Ședința de la Tribunal, funcționarii care refuză să depună jurământul*, în *Românul*, din 10 iulie 1919

³⁴ Mihai Fătu, Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *Teroarea horthysto-fascistă în Nord-Vestul României, septembrie 1940-octombrie 1944*, Editura Politică, București, 1985, passim

³⁵ Varga E. Árpád, *Erdélyi etnikai és felekezeti statisztikája, 1850–2002 Bevezető*, Budapest, 2002, passim

Comunitatea evreiască din Oradea și Bihor și-a menținut poziția financiară și economică pe toată perioada interbelică, alături de cea maghiară, ba chiar și-a întărit-o, astfel că în anii '30 deținea 26 de unități de credit, o cooperativă de producție, cinci cooperative forestiere și 26 de cooperative de consum. În industria alimentară patronatul evreiesc deținea cinci mori, cinci fabrici de spirt, o fabrică de bere, una de drojdie, una de malț, trei de ulei, una de produse de ciocolată și cacao, una de bomboane, două fabrici de gheață și una de măcinat ardei. În industria textilă deținea două țesătorii, o fabrică de ciorapi, două de pălării, trei de cămăși și gulere, una de panglici și bretele, trei de șireturi și dantele și o fabrică de vată. În industria chimică deținea șase fabrici de produse chimice și farmaceutice, două de săpun și lumânări, cinci de vopsele, lacuri și cremă de ghetă, una de cerneală, una de agrafe și piepteni. În industria metalurgică deținea două turnătorii, două fabrici de mașini agricole, două de articole de fierărie, două de articole de lăcătușărie, una de pânze de fierăstraie, una de țesături și împletituri metalice, una de mobile metalice și una de balanțe. În industria pielăriei deținea două tăbăcării, două fabrici de încălțăminte și una de geamantane. În industria lemnului deținea două fabrici de cherestea, una de cuie din lemn, scobitori și tocure, una de lăzi, trei de perii și una de împletituri din nuiele. În industria materialelor de construcții deținea trei fabrici de cărămizi și țigle, o fabrică de beton, ciment și mozaic, una de ciment, catran și asfalt, iar în industria de hârtie deținea o fabrică de hârtie gofrată, una de dantelare hârtie și tapet, una de tuburi de carton, una de plicuri și caiete, una de cartonaje și trei mari tipografii. Mai funcționau în Oradea o fabrică de aparate de radio și două de oglinzi din sticlă șlefuită³⁶. Foarte multe dintre aceste întreprinderi aveau un capital investit de peste cinci milioane de lei, cum ar fi Moara sistematică H. Löble, Fabrica de spirt H. Löble, Fabrica de spirt și moara Ledkal, Fabrica de spirt a stabilimentelor industriale Moskovits, Fabrica de diverse produse chimice a stabilimentelor industriale Moskovits, Fabrica de lăzi a stabilimentelor industriale Moskovits, Fabrica de bere Dreher-Haggenmacher, Industria Textilă, Fabrica de șireturi și dantele Electra, Fabrica de săpun și lumânări Flora, Fabrica de vopsele A. Zankl și Fii, Fabrica de agrafe și piepteni Farkas Rippner, Fabrica de mașini agricole Phoebus, Fabrica de articole de metal Frații Grünwald, Fabrica de cărămizi și țigle Star, Fabrica de încălțăminte Carmen, Fabrica de încălțăminte Derby, Fabrica de perii Armin Folk & Co și Tipografia Adolf Sonnenfeld.

În sectorul învățământului, pe lângă secțiile în limba maghiară din școlile românești, care se adresau și comunității evreiești vorbitoare eminent de limbă maghiară, comunitatea israelită avea două școli secundare particulare, un liceu israelit de băieți, unul de fete, două licee comerciale, unul de băieți celălalt de fete. Lăcașuri evreiești de cult în județ erau în număr de 22 sinagogi, iar în Oradea patru. În domeniul sănătății și asistenței sociale, pe lângă unitățile sanitare ale orașului, comunitatea evreiască mai dispunea de un spital israelit și o policlinică, plus Sanatoriul Waldmann, iar în domeniul ocrotirii sociale Azilul israelit de bătrâni, azilul Societății Femeilor Israelite, azilul Asociației Chevra Kadissa, azilul Csesztivo-Rimanoczy și Orfelinatul evreiesc³⁷.

Relațiile dintre populația evreiască și cea română, la nivelul județului, a fost una de strictă colaborare pe plan economic și comercial, întrucât evreimea din această zonă fusese deja asimilată culturii și limbii maghiare, cu care aproape că se confunda. Pe fondul acestei stări istorice de lucruri poate fi explicată și adeziunea evreilor pentru cauza maghiară, inclusiv a accentelor revizioniste emenate de către aceasta. Aici s-ar încadra și petiția înaintată de conducerea Comitetului evreiesc din Oradea la Societatea Națiunilor. Sprijiniți de deputatul maghiar Zoltan Baranyi, pe atunci director al Secretariatului maghiar de pe lângă Societatea Națiunilor, rabinul-șef al Oradiei, Leopold Kecskeméti, și consilierii Feld și Konrad, cu toții avocați de meserie, au semnat o reclamație prin care statul român era acuzat că nu respectă dreptul la învățământ în limba maternă a minorității evreiești din Bihor, care ar fi maghiara, ci le impune elevilor să învețe în ebraică sau în idiș, ori în limba română, în cazul în care nu-și cunosc limbile materne. Referindu-se la necunoașterea realităților din Ardeal, de care dădea dovadă cabinetul de la București, și aplicarea unor principii legislative valabile doar pentru evreii din celelalte provincii românești, rabinul Leopold Kecskeméti conchidea că „înaltul guvern dă ceva cu o mână și ia altceva cu altă mână... el redă ebraica ca limbă maternă și ne ia ceea ce este un principiu vital pentru viața noastră spirituală - ne ia limba noastră maternă”³⁸. Mai marii Comisiei pentru minorități constatarea și ei acest paradox în timpul călătoriilor de informare și documentare întreprinse în Transilvania, în special Erik Colban,

³⁶ Dimitrie Gusti, *Țara Românească*, în *Enciclopedia României*, vol. II, Editura Imprimeriei Naționale, București, 1938, passim

³⁷ Dimitrie Gusti, *Țara Românească*, în *Enciclopedia României*, vol. II, Editura Imprimeriei Naționale, București, 1938, passim

³⁸ Gheorghe Iancu, Gheorghe Iancu, *Problema minorităților etnice din România în documente ale Societății Națiunilor: 1923-1932*, Editura Argonaut, Cluj Napoca, 2002, p. 142

care își arătaseră nedumerirea pentru o atare situație nemaîntâlnită în alte părți, evreii de aici considerându-se evreii unguri și nu evreii din Ungaria, „atât de tare fiind asimilați în limbă și cultură” – subliniază el³⁹.

Sub aspect ideologic, o importantă parte evreilor orădeni milita în spiritul doctrinei sioniste și chiar își organizase câteva secții proprii ale acestei mișcări, precum „Ichud” sau „Hašomer Hațair”, în vreme ce o altă parte a evreilor nutrea simpatii pentru doctrina marxist-leninistă și acționa, în consecință, prin intermediul organizațiilor de stânga consacrate, respectiv, partidul comunist, tineretul comunist și „Ajutorul roșu”, structuri sprijinite ideologic și financiar de către Uniunea Sovietică⁴⁰. Din păcate și una și cealaltă dintre grupările ideologice evreiești îmbrățișaseră ideea iredentistă conform căreia România ar fi o „închisoare a popoarelor”, un stat imperialist, ce trebuie dezmembrat, vehiculată deopotrivă de revizionismul maghiar cât și de internaționalismul bolșevic.

Evoluția demografică a minorității germane din Bihor

Deși lumea obișnuiește să-i numească șvabi, cei mai mulți germani stabiliți în Bihor nu au originile în Suebia, ci vin dintr-o multitudine de regiuni ale Austriei și Germaniei și au origini modeste, țărănești. Procesul de colonizare a lor în aceste părți a început în anul 1786 când, la ordinul împăratului Iosif al II-lea, Consiliul Administrației din Buda va emite decizia de liberă colonizare a unor familii germane provenind din diferite zone ale imperiului. Locul de întâlnire a familiilor care au optat pentru emigrare a fost stabilit în orașul Ulm, din landul Suebia, dar optanții nu erau de origine șvabă. Cei mai mulți veneau din Principatul Pfalz, de pe malul Rinului⁴¹.

Numărul germanilor din Bihor a cunoscut fluctuații de la o epocă la alta, în funcție de influența sau presiunea factorului politic asupra comunității. Dacă sub regimul austro-ungar efectivul germanilor a depășit constant cifra de 3.000, sub cel românesc, în perioada interbelică, el a coborât până la valori de 2.000, iar sub administrația horthystă sub 2.000. Astfel, în anul 1880 comunitatea număra 3.772 de suflete, în 1890 cifra scădea la 3.026, în 1900 urca la 3.341, pentru ca în 1910 să scadă din nou la 3.389, trend ce va fi păstrat și în 1920, când va scădea la 2.041, pentru ca în 1930 să cunoască o creștere până la 2.370 și apoi, în 1941, să scadă până la 1.580 suflete.

Analiza comparativă a cifrelor înregistrate în anul 1920 și cele ale anului 1930 relevă o scădere numerică a comunităților sătești germane, excepție făcând cele mari, tradiționale, cum sunt cele din Oradea, Sântandrei, Palota, Popești și Cuzap, cu toate că per ansamblu, la nivelul județului, numărul germanilor crește. Explicația poate fi oferită de procesul de asimilație a lor, germanii, ca și evreii, fiind înclinați să se apropie mai degrabă de cultura și limba maghiară, pe de o parte, iar pe de altă parte, dispariția aproape totală a comunităților din unele zone cu exploatarea miniere poate fi pusă pe seama încetării activității industriale în acele locuri. Numeric, în 1930 pe primul loc se situa comunitatea din Oradea cu 1.165 suflete, Sântandrei 546, Palota 479, Popești 151, Cuzap 125, Șimian 62, Șilindru 58, Salonta 56, Tăuteu 55, Săcuieni 45, Beiuș 44, Marghita 38, Valea lui Mihai 25, Nojorid 24, Bulz 21, Girișu de Criș 19, Remeți 19, Cetariu 17, Apateu 16, Tărian 15, Tinca 14, Oșorhei 14, Șișterea 12, Diosig 12, Lunca 12, Budoj 12 și Tileagd cu 12⁴².

În sprijinul celor afirmate mai devreme stă evidența întocmită în 13 ianuarie 1945 de Chestura de Poliție Oradea în executarea ordinului de deportare a etnicilor germani apți de muncă în Uniunea Sovietică, ocazie cu care etnicii germani au luat calea lagărelor de muncă nu pe baza declarațiilor privitoare la etnia asumată, ci a rezonanței numelor lor. Astfel, au fost ridicați pentru internare 512 bărbați și 192 de femei. Cele mai multe persoane proveneau din Oradea, în număr de 460, din Tărian 101, din Palota 92, câte 20 din Sântion și Seleuș, 14 din Sâniob, câte 13 din Pădurea Neagră și Valea lui Mihai, câte nouă din Salonta și Sălard, câte opt din Szentes (Ungaria) și Tăuteu, șase din Tăutelec, câte cinci din Biharea, Săcuieni și Suplac, patru din Petreu, câte trei din Tătăruș și Spinuș, câte doi din Borș, Hodoș, Sânmartin și Șilindru, câte unul din Arad, Girișu de Criș, Hodoș, Nojorid, Poclușa de Barcău și Sântandrei⁴³.

³⁹ *Ibidem*

⁴⁰ Corneliu Crăciun, *Comitetul Democratic Evreiesc (Bihor-Oradea), între promisiunea loialității și eșuarea în trădare*, în *Crisia*, din 2007, p. 173-193

⁴¹ Bruncsak Istvan, *Palota, moștenirea contelui Johann Maria Frimont*, Editura Arca, 2004, Oradea, passim

⁴² Varga E. Árpád, *Erdélyi etnikai és felekezeti statisztikája, 1850–2002 Bevezető*, Budapest, 2002, passim

⁴³ Augustin Țărău, *Noaptea moșierilor*, Editura Arca, Oradea, 2009, p. 92